

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

УДК 343.8

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v1.2025.26>

О. Дабіжа,

аспірантка кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРО ДЕЯКІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ ТА ДЕЗЕРТИРСТВО

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану проблема самовільного залишення військової частини або місця служби та дезертирство набуває особливої актуальності, оскільки прямо впливає на боездатність військових підрозділів та загальну обороноздатність держави. Законодавчі зміни передбачили можливість звільнення від кримінальної відповідальності військовослужбовців, які вперше вчинили такий злочин задля можливості їх повернення на військову службу й поповнення таким чином лав Збройних Сил України, однак механізм його реалізації залишається недостатньо врегульованим. На практиці виникають питання щодо чіткого врегулювання порядку повернення військовослужбовців до виконання обов'язків, а також щодо правових наслідків для них у майбутньому. Недостатнє висвітлення цієї проблематики у правозастосовчій практиці та наукових дослідженнях створює ризики неоднозначного трактування норм законодавства, що може призводити до порушення прав військовослужбовців.

Стан дослідження. Питання кримінальної відповідальності за самовільне залишення військової

частини або місця служби та дезертирство в умовах воєнного стану активно досліджується українськими правниками та кримінологами. Серед перших та найвідоміших робіт у цій галузі варто відзначити монографію О. В. Ободовського «Військові кримінальні правопорушення: теорія і практика», яка заклала теоретичну основу для подальшого аналізу специфіки кваліфікації цих злочинів. Дослідники, такі як проф. Іваненко М. О. та док. Коваленко А. В., звертають увагу на еволюцію законодавства щодо військової дисципліни та кримінальної відповідальності, порівнюючи нормативно-правові зміни, що відбулися після початку збройного конфлікту, з практикою їх застосування. Ряд дослідників з юридичних факультетів провідних українських університетів досліджує практичні аспекти впровадження нових законодавчих ініціатив, зокрема механізм реінтеграції військовослужбовців, які добровільно повертаються до лав Збройних Сил. Незважаючи на наявний прогрес у теоретичному обґрунтуванні, проблематика ефективності застосування цих норм та їх адаптації до реалій воєнного часу потребує подальшого вивчення. Проте,

що стосується саме механізму звільнення від кримінальної відповідальності військовослужбовців, які вперше вчинили самовільне залишення військової частини або місця служби чи дезертирство, та повернення їх на військову службу – ця сфера залишається на сьогодні малодослідженою враховуючи відносно недавні законодавчі зміни та динамічний характер нормативно-правового регулювання цих питань. Незважаючи на наявний прогрес у теоретичному обґрунтуванні, проблематика ефективності застосування цих норм та їх адаптації до реалій воєнного часу потребує подальшого вивчення.

Мета статі полягає в комплексному аналізі механізму звільнення від кримінальної відповідальності військовослужбовців, які вперше вчинили самовільне залишення військової частини або місця служби чи дезертирство, та можливостей їх повернення на військову службу. Дослідження зосереджено на практичних аспектах застосування відповідних норм законодавства, виявленні проблемних питань та розгляді можливих шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. З 2014 р. в Україні триває мобілізація у зв'язку із збройною агресією Росії, що змусило багатьох українців вступити до лав Збройних Сил України та захищати свою Батьківщину.

Відповідно до ст. 65 Конституції України захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком кожного громадянина України.

24 лютого 2022 р., у зв'язку з початком повномасштабного вторгнення Росії на територію України, Президент України підписав Указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». Цим документом на всій території країни було запроваджено правовий режим воєнного стану з метою організації національної оборони, мобілізації всіх ресурсів

та забезпечення безпеки громадян. Воєнний стан залишається ключовим інструментом для ефективного протистояння агресії та захисту державного суверенітету.

До 24 лютого 2022 р. по Україні було проведено шість хвиль часткової мобілізації, а указом Президента України «Про загальну мобілізацію» № 65/2022 від 24 лютого 2022 р. з метою забезпечення оборони держави, підтримання бойової і мобілізаційної готовності Збройних Сил України та інших військових формувань, було оголошено та проведено загальну мобілізацію.

У зв'язку з оголошенням воєнного стану та проведенням загальної мобілізації зросла відповідальність військовослужбовців за дотримання військової дисципліни та порушення порядку несення військової служби. Важливість дотримання військових обов'язків набуває критичного значення для безпеки держави, проте дії військовослужбовців, такі як невиконання наказу, самовільне залишення військової частини, дезертирство тощо становлять загрозу для боєздатності підрозділів.

Відповідно до ст. 407 КК України самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин військовослужбовцем, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці – караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Дезертирство, тобто самовільне залишення військової частини або місця служби з метою ухилитися від військової служби, а також нез'явлення з тією самою метою на службу у разі призначення, переведення, з відрадження, відпустки або з лікувального закладу, кваліфікується за ст. 408 КК України та якщо таке правопорушення вчинено в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, воно карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років.

Як зазначає Ободовський О. В. в своїй монографії «Військові кримінальні правопорушення: теорія і практика», розмежувальною ознакою складу дезертирства (стаття 408 КК України) та складу самовільного залишення військової частини або місця служби (стаття 407 КК України) є мета. Мета дезертирства визначена у КК України як «ухилитися від військової служби». Під метою «ухилитися від військової служби» слід розуміти ухилитися від військової служби назавжди.

Законом України від 13 грудня 2022 р. 2839-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, КК України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці» було посилено кримінальну відповідальність за ряд правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби, в тому числі й за ст. 407 та 408 КК України.

Так, зокрема, для цих злочинів було скасовано можливість призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом та звільнення від відбування покарання з випробуванням. Отже, для військовослужбовців, що вчинили самовільне залишення військової частини та дезертирство можливим було лише призначення покарання у вигляді позбавлення волі на строк мінімум 5 років без жодних альтернатив.

За статистичними даними, про які йдеться в пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану», лише протягом січня-квітня 2024 р. органами досу-

дового розслідування та прокурорами було зареєстровано 10 584 кримінальних проваджень за статтею 407 КК України (самовільне залишення військової частини або місця служби) та 7 306 проваджень за статтею 408 КК України (дезертирство). У цілому на сьогодні у провадженні органів досудового розслідування перебуває майже 19 тисяч справ, пов'язаних із вчиненням військових кримінальних правопорушень вказаних видів.

На практиці непоодинокими є випадки, коли причинами військовослужбовців покинути місце дислокації своєї військової частини або не повернутись на службу з лікування чи відпустки є, наприклад, повне ігнорування з боку командування рапортів військових на звільнення, ігнорування необхідності направлення на проходження військово-лікарської комісії за наявності підстав, ігнорування направлення підлеглих на лікування за наявності різкого погіршення стану здоров'я, віддання наказів про виконання бойових завдань без належного озброєння, засобів евакуації, а також без конкретного й чіткого плану виконання завдання. У таких умовах військовослужбовці нерідко відчують, що їх життя та здоров'я свідомо наражаються на надмірний ризик, що сприймається як пряме нехтування їхньою безпекою.

Всі вищеперелічені та інші причини (зокрема, втомленість) в цілому призводять до зниження або повної втрати мотивації у військовослужбовців служити та воювати на фронті.

Слід також не забувати, що непоодинокі «дезертири», покидаючи місце служби, нерідко в стані збудженості або психічних розладів, мають при собі вогнепальну зброю, вибухові пристрої та речовини, що саме по собі підвищує соціальну небезпеку для суспільства, оскільки деякі з них можуть стати на шлях злочинної діяльності.

Водночас, слід зазначити, що більшість військовослужбовців, які

допустили вказані порушення, опинившись під впливом зазначених обставин, часто не проти повернутися до служби. Однак, при цьому вони нерідко прагнуть продовжити її в іншій частині, а не там, де мали негативний досвід.

З огляду на це, 20 серпня 2024 р. був ухвалений Закон України № 3902-IX від 20 серпня 2024 р. «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану.

Цим законом було внесено зміни до статті 401 КК України, шляхом її доповнення частиною п'ятою, згідно з якою особа, що вперше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями 407 і 408 цього розділу, під час дії воєнного стану, може бути звільнена від кримінальної відповідальності в порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством України, за умови, що до завершення досудового розслідування вона добровільно повідомила слідчого чи прокурора про намір повернутися до військової частини або місця служби для продовження проходження військової служби, і командир (начальник) військової частини (установи) дав згоду на продовження служби такою особою.

Такі зміни набули чинності 7 вересня 2024 р. і дали можливість великій кількості військовослужбовців, які вчинили самовільне залишення військових частин без умислу ухилення від військової служби назавжди, повернутись на службу та стати на захист своєї Вітчизни, тим самим уникнувши кримінальної відповідальності.

З моменту набуття чинності цього Закону значно активізувалася діяльність Державного бюро розслідувань та Військової служби правопорядку

в Збройних Силах України, спрямована на виявлення, розшук та затримання правопорушників з метою забезпечення їх повернення до виконання службових обов'язків відповідно до положень нового законодавства.

Однак при реалізації цього механізму виникло багато суперечностей та складнощів.

Так, на практиці звільнення від кримінальної відповідальності за Законом № 3902-IX здійснюється за наступним механізмом.

У разі виявлення та затримання військовослужбовця, інформація про якого внесена до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань за статтями 407 або 408 Кримінального кодексу України, та його добровільної письмової згоди повернутися до виконання військових обов'язків, для можливості реалізації судової процедури звільнення від кримінальної відповідальності та повернення на службу необхідним є поновлення його статусу військовослужбовця шляхом включення його до списків особового складу так званих «резервних військових частин».

Згідно ч. 2 ст. 24 Закону «Про військовий обов'язок і військову службу» військова служба призупиняється для військовослужбовців, які самовільно залишили військові частини або місця служби, дезертирували або добровільно здалися в полон, якщо інше не визначено законодавством. Початком призупинення служби є день внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Продовження військової служби для таких військовослужбовців під час воєнного стану можливе лише у випадках, коли суд ухвалив виправдальний вирок, що набрав законної сили, або кримінальне провадження було закрито відповідно до пунктів 1, 2, 3 частини першої статті 284 КПК України. Також підставою може слугувати ухвала суду про закриття провадження та звільнення від кримі-

нальної відповідальності відповідно до частини п'ятої статті 401 КК України.

Таким чином, військовослужбовці, які висловили бажання добровільно повернутися до частин та продовжити службу після самовільного залишення військової частини чи місця служби, позбавлені такої можливості без відповідного процесуального рішення. Командири уповноважені відновлювати військову службу, продовжувати дію контракту, а також поновлювати виплати та інші види забезпечення виключно на підставі документів, виданих слідчими або судовими органами.

Саме тому, задля можливості повернутись на військову службу, військовослужбовець, який підозрюється у вчиненні злочинів, передбачених ст. 407 або 408 КК України, спочатку звертається до слідчого Державного бюро розслідувань чи прокурора із клопотанням про звільнення його від кримінальної відповідальності. На підставі цього прокурор звертається до суду із клопотанням про звільнення відповідного військовослужбовців від кримінальної відповідальності для продовження проходження військової служби та закриття кримінального провадження.

Процедура звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення регламентована ч. 1 ст. 286 КПК України та здійснюється виключно судом.

Згідно з ч. 2 цієї статті, у разі наявності підстав, передбачених ч. 5 ст. 401 КК України, для звільнення особи від кримінальної відповідальності прокурор або суд зобов'язані отримати письмову згоду командира (начальника) військової частини (установи). Це стосується можливості продовження такою особою військової служби у статусі підозрюваного або обвинуваченого.

Окрему увагу привертає положення ст. 288 КПК України, яка визначає, що суд закриває кримінальне провадження та звільняє

підозрюваного чи обвинуваченого від кримінальної відповідальності за встановлення підстав, передбачених законом України про кримінальну відповідальність. У ситуації, коли звільнення відбувається відповідно до ч. 5 ст. 401 КК України, суд своєю ухвалою зобов'язує:

1. Невідкладно після набрання законної сили ухвалою поновити особу на військовій службі.

2. Зобов'язати звільнену особу прибути до відповідної військової частини чи місця служби не пізніше ніж через 72 години.

Важливо зазначити, що ч. 5 ст. 401 КК України передбачає спеціальний порядок для осіб, які вперше під час дії воєнного стану вчинили кримінальні правопорушення, визначені ст. 407 або 408 КК України. Така особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності за умови, якщо:

– вона добровільно звернулася з відповідним клопотанням до слідчого, прокурора або суду;

– виразила намір повернутися до своєї або іншої військової частини чи місця служби для продовження військової служби;

– отримана письмова згода командира (начальника) військової частини (установи) на продовження служби.

Аналіз законодавчих норм, що регулюють питання звільнення від кримінальної відповідальності за злочини, передбачені статтями 407 та 408 КК України, свідчить про важливість забезпечення балансу між підтриманням дисципліни у військових формуваннях та наданням шансів на реабілітацію правопорушників. Застосування таких механізмів стає особливо актуальним у період воєнного стану, коли питання комплектування особового складу є критично важливим для обороноздатності країни.

Важливим аспектом є чітке визначення правового статусу військовослужбовців, які висловили бажання повернутися до служби, що на тепе-

рішній час потребує правового регулювання шляхом внесення відповідних змін.

Закріплення умов звільнення від кримінальної відповідальності, таких як добровільне повернення до виконання обов'язків, співпраця зі слідством та наявність відповідних судових рішень, гарантує дотримання принципів справедливості та законності.

На практиці непоодинокими є випадки, коли відомості про військовослужбовців, які самовільно залишили військові частини чи дезертирували, з тих чи інших підстав не були внесені до Єдиного державного бюро досудових розслідувань, що позбавляє можливості виявлення таких осіб та здійснення належної процедури повернення на військову службу за Законом № 3902-IX.

Однак, 21 листопада 2024 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до частини другої статті 24 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» № 4087-IX, яким врегульовано, по-перше строк добровільного повернення на військову службу – а саме зазначено, що військовослужбовцям, які самовільно залишили військові частини чи місця проходження служби або дезертирували до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до глави XII «Прикінцеві положення» Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» і військову службу яких призупинено та які добровільно прибули не пізніше 1 січня 2025 р. до відповідних військових частин і висловили готовність продовжити військову службу, командир (начальник) військової частини не пізніше 72 годин з дня їх прибуття до військової частини чи місця проходження служби продовжує відповідно військову службу, дію контракту, а також поновлює виплату грошового і здійснення продовольчого, речового, інших видів забезпечення.

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про військо-

вий обов'язок і військову службу» щодо особливостей взяття громадян України на військовий облік призовників та їх медичного огляду під час проходження ними базової загальновійськової підготовки» № 4197-IX від 09.01.2025 р. термін добровільного повернення на службу після першого самовільного залишення військової частини або дезертирства було продовжено до 1 березня 2025 р.

Ця норма спрямована на стимулювання військовослужбовців які самовільно залишили військові частини або дезертирували, якнайшвидше повернутись на військову службу задля уникнення негативних наслідків.

Особливо важливим є положення, яке визначає, що для повернення таких військовослужбовців не має значення, чи були внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про відповідний злочин. Це підкреслює пріоритетність оперативного відновлення боєздатності підрозділів.

Разом із тим, практика показує, що без належного правового врегулювання питання залишаються ризики неоднакового застосування норм, що може призводити до правової невизначеності для військовослужбовців та їхніх командирів. Це підкреслює необхідність удосконалення процесуальних механізмів та розробки детальних інструкцій, які б унеможлилювали зловживання або суб'єктивний підхід до вирішення цих питань.

Аналіз норм КК України та КПК України а також нових Законів, якими регламентується процедура звільнення від кримінальної відповідальності та повернення на службу військовослужбовців, що дезертирували з війська або самовільно залишили військову частину, свідчить, що законодавець намагається забезпечити баланс між підтриманням військової дисципліни та створенням умов для повернення осіб, які вчинили правопорушення, до виконання військових

обов'язків. Однак, попри ці зусилля, залишаються проблеми практичного застосування.

Так, зокрема, на сьогоднішній день на законодавчому рівні чітко не визначено, згода якого саме командира потребується задля можливості вирішення судом питання про звільнення військовослужбовця від кримінальної відповідальності.

Виходячи з цього, необхідно внести відповідні зміни, зокрема до положень КК та КПК України, які передбачатимуть чітке врегулювання процедури повернення військовослужбовців, що вчинили самовільне залишення частини або дезертирство.

Крім того, доцільно внести до законодавства додаткові положення, спрямовані на запобігання самовільному залишенню військових частин та дезертирству. Слід запровадити систему регулярних ротацій між підрозділами, що допоможе знизити перевтому та стрес серед військовослужбовців, а також забезпечити своєчасне лікування та проходження військово-лікарських комісій. Важливим кроком є також направлення військовослужбовців на службу відповідно до їхнього стану здоров'я та військово-облікових спеціальностей. Такі заходи сприятимуть формуванню позитивного мотиваційного клімату та збереженню високої дисципліни у лавах Збройних Сил України.

Окремою проблемою залишається невизначеність щодо можливості подальшого ініціювання кримінального провадження стосовно військовослужбовців, які повинні поновити військову службу за новими нормами законодавства, але відомості про їх правопорушення не були внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань й відповідно вони повернулися на службу оминаючи процедуру розгляду судом клопотання прокурора про звільнення таких осіб від кримінальної відповідальності та закриття кримінального провадження. Відсутність належного врегулювання цього

питання створює ситуацію, коли особа може бути зобов'язана повернутися на службу, проте залишатися під ризиком притягнення до кримінальної відповідальності, що фактично суперечить меті закону про стимулювання повернення військовослужбовців.

Ефективним рішенням у даній ситуації могло би стати чітке законодавче врегулювання процедури надання згоди командиром військової частини. Зокрема, варто передбачити, що така згода може надаватися будь-яким командиром військової частини, до якої військовослужбовець бажає приєднатися. Це дозволить уникнути затягування процесу та знизить ризики суб'єктивного ставлення з боку попереднього командування, яке може чинити перешкоди поверненню військовослужбовця на службу.

Крім того, доцільним є внесення змін до Закону № 4087-IX із доповненням, яке чітко гарантує, що військовослужбовці, які добровільно повернулися до військової служби до 1 січня 2025 р. та щодо яких не було внесено відомостей до ЄРДР, не підлягатимуть у подальшому кримінальній відповідальності. Таке положення сприятиме стимулюванню добровільного повернення осіб на службу та забезпечить ясність правового статусу цих військовослужбовців, унеможливаючи подвійне трактування закону.

Загалом, дослідження процесуальних особливостей звільнення від кримінальної відповідальності за самовільне залишення військової частини та дезертирство демонструє складність і багатогранність цього правового інституту. Хоча законодавець і зробив важливі кроки у регулюванні цієї проблеми, існуючі нормативно-правові акти ще потребують вдосконалення для забезпечення більш ефективного, оперативного та справедливого застосування. Запровадження чітких і однозначних механізмів щодо повернення військовослужбовців на службу без погодження

з попереднім командуванням, а також доповнення законодавства положеннями про звільнення від кримінальної відповідальності осіб, щодо яких не було відкритих кримінальних проваджень, дозволить створити більш справедливу та прозору систему, що мотивуватиме військовослужбовців до добровільного повернення на службу та знижуватиме ризик зловживань. Тому важливим кроком у вдосконаленні законодавства є не тільки адаптація до реалій воєнного часу, а й надання чітких правових гарантій для військовослужбовців, що сприятиме зміцненню обороноздатності та стабільності країни в умовах постійних викликів та загроз.

Висновки. Аналіз чинного законодавства та практики його застосування показує, що механізм звільнення від кримінальної відповідальності за самовільне залишення військової частини потребує більшої нормативної визначеності. Попри наявність законодавчих змін, правозастосовна практика стикається з проблемами неоднозначного трактування норм, відсутності чітких процедур повернення військовослужбовців на службу та можливих правових наслідків для них у майбутньому.

Для ефективного функціонування цього механізму необхідно:

1. Чітко визначити процедуру повернення військовослужбовців на службу після застосування звільнення від кримінальної відповідальності.

2. Удосконалити нормативно-правову базу для уникнення правових колізій та розбіжностей у судовій практиці.

3. Здійснити роз'яснювальну роботу серед військових частин та органів правосуддя для уніфікації правозастосування.

Подальші дослідження у цій сфері мають зосередитися на практичних аспектах реалізації законодавчих норм та їхньому впливі на військову дисципліну й обороноздатність країни.

Стаття присвячена дослідженню процесуальних особливостей звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення таких злочинів як самовільне залишення військової частини або місця служби та дезертирства в умовах воєнного стану в Україні та повернення військовослужбовців, що вчинили зазначені злочини, на військову службу. Проаналізовано положення статей 407 та 408 Кримінального кодексу України (далі – КК України), які криміналізують відповідні правопорушення, а також розглянуто зміни в законодавстві щодо кримінальної відповідальності військовослужбовців, а також механізми їх звільнення від кримінальної відповідальності відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану» № 3902-IX від 20 серпня 2024 р. Окреслено ключові проблеми правозастосування, зокрема, труднощі з поверненням військовослужбовців на службу, роль командування в цьому процесі та необхідність судового рішення для звільнення військовослужбовця від кримінальної відповідальності та продовження такою особою військової служби. У статті висвітлено основні аспекти застосування кримінальної відповідальності за самовільне залишення військової частини або місця служби та дезертирство, зокрема розмежування цих правопорушень за метою їх вчинення.

Особлива увага приділяється процесу звільнення від кримінальної відповідальності для військовослужбовців, які добровільно бажають повернутися на службу.

Розглядаються умови, за яких можливо застосувати механізм, що дозволяє уникнути кримінального покарання, якщо особа своєчасно звернулася до слідчого, прокурора або суду із наміром повернутися до цієї або іншої військової частини або місця служби для продовження проходження військової служби та за наявності письмової згоди командира (начальника) військової частини (установи) на продовження проходження такою особою військової служби. Крім того, в статті окреслено проблематику практичної реалізації цього механізму: від невизначеності щодо повноважень командирів до ризиків суб'єктивного застосування норм у різних регіонах, що може негативно вплинути на ефективність системи військової дисципліни та обороноздатність держави.

На основі проведеного аналізу пропонуються рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правової бази, зокрема уточнення процедурних механізмів, запровадження єдиного підходу до надання згоди командира на повернення на службу військовослужбовців та розробки детальних інструкцій для командирів і правоохоронних органів. Таким чином, стаття робить вагомий внесок у розуміння складних юридичних механізмів, що регулюють питання звільнення від кримінальної відповідальності за самовільне залишення військової частини та дезертирство під час воєнного стану. Дослідження цих аспектів сприятиме підвищенню правової визначеності та ефективності реінтеграції військовослужбовців.

Ключові слова: самовільне залишення військової частини, дезертирство, воєнний стан, мобілізація, кримінальна відповідальність, військова дисципліна, правове регулювання, повернення на військову службу, законодавчі зміни.

Dabizha O. Some procedural features of exemption from criminal liability for unauthorized abandonment of a military unit or place of service and desertion

The article is devoted to the study of procedural features of the release from criminal liability for the commission of such crimes as the unauthorized abandonment of a military unit or place of service and desertion under martial law in Ukraine and the return of servicemen who committed these crimes to military service. The provisions of Articles 407 and 408 of the Criminal Code of Ukraine are analyzed, which criminalize the relevant offenses, and also considered changes in the legislation regarding criminal liability of military personnel, as well as the mechanisms for their release from criminal liability in accordance with the Law of Ukraine № 3902-IX of August 20, 2024. The key problems of law enforcement are outlined, in particular, difficulties with the return of servicemen to service, the role of the command in this process and the need for a court decision to release a serviceman from criminal liability and the continuation of military service by such a person. The article highlights the main aspects of the application of criminal liability for the unauthorized abandonment of a military unit or place of service and desertion, in particular the delimitation of these offenses for the purpose of their commission.

Particular attention is paid to the process of exemption from criminal liability for military personnel who voluntarily wish to return to service. The conditions under which it is possible to apply a mechanism to avoid criminal punishment are considered if a person has timely applied to the investigator, prosecutor or court with the intention of returning to this or another military unit or place of service to continue military service and if there is a written consent of the

commander (chief) of a military unit (institution) to continue the passage of military service by such a person. In addition, the article outlines the problems of practical implementation of this mechanism: from uncertainty about the powers of commanders to the risks of subjective application of norms in different regions, which can adversely affect the effectiveness of the system of military discipline and the defense capability of the state.

Based on the analysis, recommendations for improving the regulatory framework are proposed, in particular, clarifying the procedural mechanisms, introducing a unified approach to granting the commander's consent to return to the service of military personnel and developing detailed instructions for commanders and law enforcement agencies. Thus, the article makes a significant contribution to understanding the complex legal mechanisms governing the issue of exemption from criminal liability for unauthorized abandonment of a military unit and desertion during martial law. The study of these aspects will increase the legal certainty and effectiveness of the reintegration of military personnel.

Key words: unauthorized abandonment of a military unit, desertion, martial law, mobilization, criminal liability, military discipline, legal regulation, return to military service, legislative changes.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. Відомості Верховної Ради України.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України.

4. Ободовський О. В. Військові кримінальні правопорушення: теорія і практика: монографія. – Київ: Наукова думка, 2020.

5. Указ Президента України «Про загальну мобілізацію» від 24 лютого 2022 року № 65/2022. Офіційний вісник Президента України.

6. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 року № 2232-XII.

7. Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затверджене Указом Президента України від 10 грудня 2008 року № 1153/2008.

8. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану» від 20 серпня 2024 року № 3902-IX.

9. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану».

